

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND GLOBALIZATION: NEW FACTORS OF GEOPOLITICAL POWER IN THE 21ST CENTURY

Zarina Namozova

3rd-Year Student, Department of Political Science

National University of Uzbekistan

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Artificial Intelligence, Globalization, Geopolitics, Geopolitical Power, Digital Transformation, Digital Sovereignty, International Relations, Technological Competition, National Security, Innovation, Cybersecurity, Digital Economy, Information Society, Global Governance, Uzbekistan.

Received: 13.06.26

Accepted: 14.06.26

Published: 15.06.26

Abstract: This article examines the impact of artificial intelligence and globalization on the contemporary system of international relations, as well as their role in the transformation of geopolitical power. The study highlights how the rapid development of artificial intelligence technologies is creating new forms of competition among states, turning technological superiority into an important instrument of geopolitical influence, and increasing the strategic significance of digital sovereignty. In addition, the approaches of the United States, China, and the European Union in the field of artificial intelligence are comparatively analyzed, and their impact on the global balance of power is explored. The findings indicate that artificial intelligence is emerging as a new determinant of geopolitical power in the twenty-first century. The article also analyzes the opportunities and prospects of Uzbekistan in the process of digital transformation and provides scientific technology.

SUN'IY INTELLEKT VA GLOBALLASHUV: XXI ASRDA GEOSIYOSIY QUDRATNING YANGI OMILLARI

Zarina Namozova

O'ZMU Siyosatshunoslik yo'nalishi 3-kurs talabasi

Toshkent O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: Sunʼiy intellekt, globallashuv, geosiyosat, geosiyosiy qudrat, raqamli transformatsiya, raqamli suverenitet, xalqaro munosabatlar, texnologik raqobat, milliy xavfsizlik, innovatsiyalar, kiberxavfsizlik, raqamli iqtisodiyot, axborot jamiyati, global boshqaruv, Oʻzbekiston.

Annotatsiya: Mazkur maqolada sunʼiy intellekt va globallashuvning zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimiga taʼsiri hamda ularning geosiyosiy qudrat transformatsiyasidagi oʻrni tahlil qilingan. Tadqiqotda sunʼiy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida davlatlar oʻrtasidagi raqobatning yangi shakllari yuzaga kelayotgani, texnologik ustunlik geosiyosiy taʼsirning muhim vositasiga aylanayotgani va raqamli suverenitetning strategik ahamiyati ortib borayotgani yoritilgan. Shuningdek, AQSH, Xitoy va Yevropa Ittifoqining sunʼiy intellekt sohasidagi yondashuvlari qiyosiy tahlil qilinib, ularning global kuchlar muvozanatiga taʼsiri oʻrganilgan. Tadqiqot natijalari sunʼiy intellekt XXI asrda geosiyosiy qudratning muhim omillaridan biri sifatida shakllanayotganini koʻrsatadi. Maqolada Oʻzbekistonning raqamli transformatsiya jarayonlaridagi imkoniyatlari va istiqbollari tahlil qilinib, sunʼiy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish yuzasidan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ГЛОБАЛИЗАЦИЯ: НОВЫЕ ФАКТОРЫ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ МОЩИ В XXI ВЕКЕ

Зарина Намозова

Студентка 3 курса направления «Политология»

Национальный университет Узбекистана

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: искусственный интеллект, глобализация, геополитика, геополитическая мощь, цифровая трансформация, цифровой суверенитет, международные отношения, технологическая конкуренция, национальная безопасность, инновации, кибербезопасность, цифровая экономика, информационное общество, глобальное управление, Узбекистан.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние искусственного интеллекта и глобализации на современную систему международных отношений, а также их роль в трансформации геополитической мощи. В исследовании рассматривается, как развитие технологий искусственного интеллекта способствует формированию новых форм конкуренции между государствами, превращает технологическое превосходство в важный инструмент геополитического влияния и повышает стратегическое значение

цифрового суверенитета. Кроме того, проведён сравнительный анализ подходов Соединённых Штатов Америки, Китая и Европейского союза в сфере искусственного интеллекта, а также исследовано их влияние на глобальный баланс сил. Результаты исследования показывают, что искусственный интеллект становится одним из ключевых факторов геополитической мощи в XXI веке. В статье также рассматриваются возможности и перспективы Узбекистана в условиях цифровой трансформации и предлагаются научно-практические рекомендации по развитию и эффективному внедрению технологий искусственного интеллекта.

Kirish. XXI asr boshlaridan boshlab insoniyat taraqqiyoti yangi texnologik bosqichga qadam qo‘ydi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, axborot-kommunikatsiya vositalarining takomillashuvi hamda sun‘iy intellekt texnologiyalarining turli sohalarga keng joriy etilishi globallashuv jarayonlariga yangi mazmun va xarakter baxsh etmoqda. Natijada davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy, siyosiy, madaniy va axborot aloqalari yanada chuqurlashib, dunyo tobora o‘zaro bog‘liq tizimga aylanmoqda. Bu jarayonning mohiyatini I.A. Karimov ham alohida ta’kidlab, globallashuvning zamonaviy taraqqiyotdagi o‘rnini quyidagicha izohlaydi: “Globallashuv jarayoni hayotimizga tobora tez va chuqur kirib kelayotganining asosiy omili va sababi xususida gapirganda shuni obyektiv tan olish kerak — bugungi kunda har qaysi davlatning taraqqiyoti va ravnaqi nafaqat yaqin va uzoq qo‘shnilar, balki jahon miqyosida boshqa mintaqa va hududlar bilan shunday chambarchas bog‘lanib boryaptiki, biron mamlakatning bu jarayondan chetda turishi ijobiy natijalarga olib kelmasligini tushunish, anglash qiyin emas. Shu ma’noda, globallashuv — bu avvalo hayot sur’atlarining beqiyos darajada tezlashuvi demakdir”.

Ushbu fikr globallashuv jarayonining nafaqat iqtisodiy yoki siyosiy, balki butun jamiyat hayotiga ta’sir ko‘rsatuvchi keng qamrovli hodisa ekanini tasdiqlaydi.

Hozirgi globallashuv davrida, inson ongi va va qalbi uchun kurash kuchaygan bir paytda turli g‘oyaviy tahdid va xurujlar jamiyatimizning ma’naviy hayotiga ta’sir ko‘rsatishning quroli sifatida namoyon bo‘lmoqda. Globallashuvning birinchi bosqichi 1870-yildan boshlab, to Birinchi jahon urushigacha davom etgan. Transport sohasida qo‘lga kiritilgan yutuqlar va savdo-sotiq sohasida to‘siqlarning kamayishi natijasida jahon savdosi misli ko‘rilmagan sur’atda rivojlandi va jahon daromadida eksportning ulushi 8 foizni tashkil qildi.

SIYOSIY FANLAR

Ushbu jarayonlar xalqaro munosabatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatib, geosiyosiy qudratning an'anaviy mezonlarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. "Globallashuv" tushunchasi siyosiy fanlar va OAVda 1980-yillarga kelib, keng qo'llana boshlandi. Shunga qaramay, hanuzgacha olimlar orasida mazkur tushuncha borasida bir to'xtamga kelinmagan. Bu jarayonga ko'p ta'riflar berilgan. "Globallashuv" tushunchasining standart ta'riflari bu jarayonni turli o'zgarishlar bilan bo'lashga urinadi. Biz globallashuv jarayonining asosiy uch sohasini yoritishga harakat qilamiz, bular-iqtisodiy, madaniy va siyosiy sohalar. Tarixiy jihatdan davlatlarning qudrati hudud, tabiiy resurslar, aholi soni va harbiy salohiyat kabi omillar bilan belgilanib kelgan. Biroq zamonaviy sharoitda texnologik innovatsiyalar, ilmiy salohiyat va ma'lumotlar ustidan nazorat geosiyosiy ustunlikning muhim manbalaridan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi davlatlar o'rtasidagi raqobatning yangi bosqichini boshlab berdi. Bugungi kunda sun'iy intellekt nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirish vositasi, balki milliy xavfsizlikni ta'minlash, axborot makonini boshqarish va xalqaro ta'sir doirasini kengaytirishning strategik instrumenti sifatida namoyon bo'lmoqda. Globallashuvning zamonaviy bosqichi ko'pincha "raqamli globallashuv" tushunchasi orqali tavsiflanadi. Ushbu jarayonda ma'lumotlar, algoritmlar va raqamli platformalar xalqaro iqtisodiy va siyosiy munosabatlarning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Dunyodagi yetakchi davlatlar sun'iy intellekt sohasida ustunlikka erishish orqali global siyosiy va iqtisodiy tizimda yetakchi mavqeni egallashga intilmoqda. Shu sababli sun'iy intellekt bugungi kunda geosiyosiy raqobatning eng muhim yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. So'nggi yillarda AQSH, Xitoy va Yevropa Ittifoqi o'rtasida sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish bo'yicha kuchli raqobat kuzatilmoqda. Bugun yer yuzida insoniyat hayotiga xavf soluvchi turli tahdidlar har qachongidan ko'p. Mazkur davlatlar tomonidan sun'iy intellekt tadqiqotlariga milliardlab dollar miqdorida investitsiyalar yo'naltirilishi, ilg'or algoritmlar va katta ma'lumotlar bazalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilishi texnologik ustunlikning geosiyosiy ahamiyati ortib borayotganini ko'rsatadi. Natijada geosiyosiy kurashning markazida harbiy qudrat yoki tabiiy resurslar emas, balki texnologik innovatsiyalar va intellektual salohiyat tobora muhim o'rin egallamoqda.

Sun'iy intellektning xalqaro siyosatga ta'siri faqat davlatlararo raqobat bilan cheklanmaydi. U davlat boshqaruvi, diplomatiya, mudofaa, iqtisodiy xavfsizlik va axborot siyosati kabi yo'nalishlarda ham tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Xususan, sun'iy intellekt asosidagi texnologiyalar yordamida katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash, siyosiy jarayonlarni prognozlash hamda qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish imkoniyatlari paydo bo'lmoqda. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik, dezinformatsiya, raqamli qaramlik va ma'lumotlar suvereniteti bilan bog'liq yangi tahdidlar ham yuzaga kelmoqda. Hozirgi kunda qator rivojlanayotgan

SIYOSIY FANLAR

mamlakatlarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yutuqlaridan qashshoqlikni bartaraf etish, sogʻliqni saqlash muammolarini hal etish, elektron savdo hajmini oshirish va boshqa qator ustuvor masalalarni yechishda unumli foydalanayotganligini qayd etish mumkin.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, sunʼiy intellekt va globallashuvning oʻzaro taʼsiri natijasida geosiyosiy qudratning yangi shakllari vujudga kelmoqda. Ushbu jarayonlarni ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning xalqaro munosabatlar tizimiga taʼsirini baholash hamda Oʻzbekiston uchun mavjud imkoniyat va xavflarni aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, raqamli transformatsiya jarayonlari jadallashayotgan bir sharoitda mamlakatimizning texnologik rivojlanish strategiyasini takomillashtirish va milliy manfaatlarni himoya qilish masalalari alohida dolzarblik hamda zamonaviylik tamoyillarining zarurligini kasb etmoqda.

Tadqiqotning maqsadi sunʼiy intellekt va globallashuv oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlikni tahlil qilish, ularning geosiyosiy qudrat transformatsiyasiga taʼsirini aniqlash hamda zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi asosiy tendensiyalarni ochib berishdan iborat. Shuningdek, tadqiqot doirasida Oʻzbekistonning raqamli rivojlanish siyosati va sunʼiy intellekt texnologiyalaridan samarali foydalanish istiqbollari ham koʻrib chiqiladi.

Globallashuvning zamonaviy bosqichi avvalgi tarixiy davrlardan tubdan farq qiladi. Agar XX asr oxirlarida globallashuv asosan xalqaro savdo, kapital harakati va madaniy almashinuv orqali namoyon boʻlgan boʻlsa, bugungi kunda uning asosiy harakatlantiruvchi kuchi raqamli texnologiyalar va sunʼiy intellekt hisoblanadi. Raqamli platformalar, bulutli texnologiyalar va katta hajmdagi maʼlumotlarni qayta ishlash tizimlari dunyoning turli mintaqalari oʻrtasidagi masofani qisqartirib, yangi global makonni shakllantirmoqda. Shu sababli globallashuvning bugungi bosqichini koʻplab tadqiqotchilar "raqamli globallashuv" yoki "algoritmik globallashuv" deb atamoqda. Sunʼiy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi davlatlar oʻrtasidagi geosiyosiy munosabatlarning mazmunini ham oʻzgartirmoqda. Ilgari xalqaro maydondagi ustunlik koʻproq harbiy salohiyat va iqtisodiy qudrat bilan bogʻliq boʻlgan boʻlsa, hozirgi davrda innovatsion texnologiyalarni yaratish va ulardan samarali foydalanish imkoniyati strategik ustunlikning muhim omiliga aylanmoqda. Ayniqsa, sunʼiy intellekt yordamida maʼlumotlarni tahlil qilish, iqtisodiy jarayonlarni prognozlash va siyosiy qarorlar qabul qilish imkoniyatlarining kengayishi davlatlarning boshqaruv samaradorligini oshirmoqda. Bugungi kunda sunʼiy intellektning geosiyosiy ahamiyati faqat iqtisodiy manfaatlar bilan cheklanib qolmayapti. U mudofaa tizimi, kiberxavfsizlik, razvedka faoliyati, axborot siyosati va diplomatik munosabatlar kabi strategik sohalarga ham chuqur kirib bormoqda. Natijada sunʼiy intellektga egalik qilish va uni rivojlantirish davlatlarning milliy xavfsizligini taʼminlashning muhim shartlaridan biri sifatida qaralmoqda. Shu jihatdan qaraganda, zamonaviy geosiyosiy raqobatning markazida energiya resurslari yoki

SIYOSIY FANLAR

hududiy ustunlik emas, balki texnologik ustunlik masalasi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi bilan bog'liq yana bir muhim masala raqamli suverenitet tushunchasining shakllanishidir. Raqamli suverenitet davlatning o'z axborot makoni, ma'lumotlar bazalari va raqamli infratuzilmasi ustidan nazoratni saqlab qolish qobiliyatini anglatadi. Shu bilan birgalikda "Axborot -kommunikatsiya texnologiyalari sahasidagi inqilob jahon iqtisodiyotini, ayrim davlatlarning siyosiy tizimini, umuman, dunyoning bugungi ko'rinishini o'zgartirmoqda". Bugungi kunda ko'plab davlatlar xorijiy texnologik platformalarga qaramlikni kamaytirish va milliy raqamli ekotizimlarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Bu esa sun'iy intellekt va geosiyosat o'rtasidagi bog'liqlikning yanada kuchayib borayotganidan dalolat beradi.

O'zbekiston uchun ham sun'iy intellekt va globallashtirish jarayonlarini chuqur o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, davlat xizmatlarini raqamlashtirish, elektron hukumat tizimini takomillashtirish hamda innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish bo'yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Bunday sharoitda sun'iy intellekt texnologiyalaridan samarali foydalanish nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirish, balki milliy xavfsizlik va raqamli suverenitetni ta'minlashning ham muhim omiliga aylanmoqda. Shu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt va globallashtirishning geosiyosiy qudrat transformatsiyasiga ta'sirini o'rganish zamonaviy siyosatshunoslik fanining dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqotda sun'iy intellektning xalqaro siyosiy jarayonlarga ta'siri, geosiyosiy raqobatdagi o'rni hamda O'zbekiston uchun mavjud imkoniyat va istiqbollari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Metodlar. Mazkur tadqiqotda sun'iy intellekt va globallashtirish jarayonlarining geosiyosiy qudrat transformatsiyasiga ta'sirini o'rganishda zamonaviy siyosatshunoslik va xalqaro munosabatlar fanlarida qo'llaniladigan ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini geosiyosat, globallashtirish, axborot jamiyati va texnologik taraqqiyot konsepsiyalariga oid ilmiy qarashlar tashkil etadi. Tadqiqot davomida, avvalo, tizimli tahlil metodidan foydalanildi. Ushbu metod sun'iy intellekt, globallashtirish va geosiyosiy jarayonlarni o'zaro bog'liq tizim sifatida o'rganish imkonini berdi. Tizimli yondashuv orqali texnologik taraqqiyotning xalqaro siyosiy munosabatlarga ta'siri, davlatlar o'rtasidagi raqobatning yangi shakllari hamda geosiyosiy qudratning transformatsiyalashuv tendensiyalari tahlil qilindi. Shuningdek, qiyosiy tahlil metodidan foydalanildi. Mazkur metod yordamida AQSH, Xitoy va Yevropa Ittifoqining sun'iy intellekt sohasidagi strategiyalari o'zaro taqqoslandi. Qiyosiy tahlil davlatlarning texnologik rivojlanish darajasi va ularning xalqaro maydondagi siyosiy ta'siri o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash imkonini berdi. Shu bilan birga, turli davlatlarning raqamli

SIYOSIY FANLAR

transformatsiya tajribalarini o'rganish asosida O'zbekiston uchun ahamiyatli bo'lgan jihatlar ajratib olindi. Tadqiqotda kontent tahlili metodidan ham foydalanildi. Ushbu metod asosida sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot, milliy xavfsizlik va geosiyosiy raqobat masalalariga oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari, strategik hujjatlar hamda normativ-huquqiy manbalar tahlil qilindi. Kontent tahlili orqali tadqiqot mavzusiga oid nazariy yondashuvlar va zamonaviy tendensiyalar aniqlashtirildi. Bundan tashqari, institutsional yondashuvdan foydalanildi. Ushbu metod sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish va tartibga solishda davlat institutlari, xalqaro tashkilotlar hamda transmilliy texnologik kompaniyalarning rolini o'rganishda qo'llanildi. Institutsional tahlil yordamida geosiyosiy raqobatning zamonaviy shakllarida texnologik gigantlarning o'rni va ta'siri baholandi. Tadqiqotning muhim metodlaridan biri prognostik (bashoratlash) usuli hisoblanadi. Ushbu metod orqali sun'iy intellekt texnologiyalarining kelgusidagi rivojlanish istiqbollari hamda ularning xalqaro siyosiy jarayonlarga ehtimoliy ta'siri yuzasidan ilmiy xulosalar ishlab chiqildi. Shuningdek, O'zbekistonning raqamli rivojlanish strategiyasi va sun'iy intellekt sohasidagi istiqbolli yo'nalishlari prognoz qilindi. Tadqiqotning empirik bazasini sun'iy intellekt, globallashuv va geosiyosat masalalariga oid ilmiy monografiyalar, maqolalar, strategik hujjatlar, davlat dasturlari va rasmiy statistik ma'lumotlar tashkil etadi. Mazkur manbalarni kompleks tahlil qilish tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va ishonchliligini ta'minlashga xizmat qildi. Tadqiqot metodlarining o'zaro uyg'un holda qo'llanilishi sun'iy intellekt va globallashuvning geosiyosiy qudrat transformatsiyasiga ta'sirini har tomonlama va kompleks o'rganish imkonini berdi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida yuz bergan kuchli rivojlanish qurollanish poygasining to'liqligini asosida yuz berdi. Fantastik istiqbolga ega bo'lgan Internet tizimi AQShning sobiq prezidenti R.Reyganning raketalariga qarshi milliy tizim yaratish dasturining mahsulidir. Bu dastur doirasida jangovar global tizimning to'laqonli faoliyatining asosiy shartlaridan biri sun'iy yo'ldoshlar yordamida ma'lumot almashishni yo'lga qo'yishdir.

Tadqiqot jarayonida tarixiy-tahliliy metoddan ham foydalanildi. Mazkur metod orqali globallashuv jarayonlarining shakllanish bosqichlari hamda texnologik inqiloblarning xalqaro munosabatlar tizimiga ta'siri retrospektiv jihatdan o'rganildi. Xususan, sanoat inqiloblari, axborot jamiyatining shakllanishi va raqamli transformatsiya jarayonlari geosiyosiy qudrat evolyutsiyasi nuqtayi nazaridan tahlil qilindi. Ushbu yondashuv zamonaviy sun'iy intellekt texnologiyalarining xalqaro siyosatdagi o'rnini chuqurroq anglash imkonini berdi. Tadqiqotda fanlararo yondashuv tamoyillariga ham alohida e'tibor qaratildi. Sun'iy intellekt fenomeni faqat siyosatshunoslik doirasida emas, balki iqtisodiyot, xalqaro munosabatlar, axborot texnologiyalari, xavfsizlik tadqiqotlari va sotsiologiya fanlari bilan uzviy bog'liq holda o'rganildi. Fanlararo yondashuv

SIYOSIY FANLAR

tadqiqot obyektining murakkab va ko'p qirrali xususiyatlarini ochib berishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qildi. Tadqiqotning konseptual asosini geosiyosiy realizm, liberal institutsionalizm va axborot jamiyati nazariyalari tashkil etadi. Geosiyosiy realizm nuqtayi nazaridan sun'iy intellekt davlatlar o'rtasidagi qudrat va ta'sir uchun kurashning yangi vositasi sifatida talqin qilinadi. Liberal institutsionalizm esa texnologik hamkorlik va xalqaro institutlarning ushbu jarayonlarni tartibga solishdagi rolga e'tibor qaratadi. Axborot jamiyati nazariyasi esa bilim va ma'lumotlarning zamonaviy taraqqiyotdagi o'rnini izohlash imkonini beradi. Tadqiqotda deduktiv va induktiv tahlil usullaridan kompleks ravishda foydalanildi. Dastlab mavjud nazariy qarashlar va ilmiy konsepsiyalar asosida umumiy xulosalar shakllantirildi, so'ngra amaliy misollar va zamonaviy geosiyosiy jarayonlar tahlili orqali ushbu xulosalarning ilmiy asoslanganligi tekshirildi. Bunday yondashuv nazariy bilimlar bilan amaliy jarayonlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga yordam berdi. Shuningdek, tadqiqot davomida SWOT-tahlil elementlaridan ham foydalanildi. Mazkur usul yordamida O'zbekistonning sun'iy intellekt sohasidagi kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlari hamda ehtimoliy tahdidlari baholandi. Bu esa mamlakatimizning raqamli rivojlanish istiqbollarini ilmiy jihatdan asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini berdi. Tadqiqotning metodologik ahamiyati shundaki, unda sun'iy intellekt va globallashuvning geosiyosiy jarayonlarga ta'siri turli ilmiy yondashuvlar asosida kompleks tahlil qilinadi. Metodlarning o'zaro uyg'unligi tadqiqot natijalarining xolisligi va ilmiy ishonchliligini ta'minlashga xizmat qiladi hamda mavzuning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur yoritish imkonini beradi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt va globallashuvning o'zaro integratsiyasi xalqaro munosabatlar tizimida chuqur strukturaviy o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Shu bilan birgalikda Siyosiy modernizatsiya aniq qarorlar qabul qilish jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. O'z navbatida, aholining hokimiyat tuzilmalarida real ishtirok etishi muayyan siyosiy institutlarning faollashuvini taqazo etadi. Uning tarkibiy qismlari: zamonaviy suveren davlat tuzishga yo'naltirilgan siyosiy tizim tadrijiyligi, davlatning rolini oshirish, davlat va fuqarolarni uyushtiradigan qonunchilikning ustuvorligini ta'minlash hamda ularning ta'sir doirasini kengaytirish, siyosiy tizimni boshqarish va uni nazorat qilishga qaratilgan tashkilotni ratsional holatga keltirish kabilardan iborat. Ushbu jarayonlar natijasida geosiyosiy qudratning an'anaviy omillari (hudud, aholi va harbiy salohiyat) asta-sekin raqamli va texnologik omillar bilan to'ldirilmoqda hamda qisman ularning o'rnini o'zaro integratlashuv jarayonlari egallamoqda. Fan va texnologiyalar rivojining xalqaro hamkorlik asosida olib borilishining taqazo etilishi kelajakda ushbu sohadagi yetakchi rolni qator davlatlar o'rtasida teng taqsimlanishiga olib keladi. Globallashuv va ilmiy-texnologik jarayonlarning notekis rivojlanishi davlatlar o'rtasida

SIYOSIY FANLAR

nomutanosiblik kelib chiqishiga sabab bo‘lmoqda. Bir tomondan, globallasuv jarayoni dunyo mamlakatlarining xalqaro hamkorlikka qo‘shilishi uchun keng imkoniyatlar yaratdi. Ammo, ikkinchi tomondan, bunday imkoniyatlardan hamma davlatlar ham foydalana olmayapti. Mamlakat ilmiy-texnologik salohiyati o‘rtasidagi farqning ortishi, ularning zamonaviy texnologiyalar yutuqlaridan iqtisodiy jihatdan rivojlanish maqsadida foydalanish imkoniyatlarining turli darajada bo‘lishi dunyo tizimi qutblanishining kuchayishida yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Buning natijasida ba’zi davlatlar globallasuv jarayonida teng huquqli ishtirok eta olmasligi va ularning rivojlanishi bir necha o‘n yillarga orqada qolib ketishi mumkin. Bunday tendensiyalar esa, o‘z navbatida, xalqaro munosabatlarga salbiy ta’sir etadi va dunyoning turli joylarida yangidan-yangi keskinliklar manbaini keltirib chiqaradi .

Birinchidan, globallasuvning zamonaviy bosqichi “raqamli globallasuv” xarakterini kasb etgani aniqlandi. Sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar (Big Data) va algoritmik boshqaruv tizimlari global iqtisodiy va siyosiy jarayonlarning asosiy drayveriga aylanmoqda. Bu esa davlatlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni kuchaytirish bilan birga, yangi turdagi raqamli tengsizlikni ham keltirib chiqarmoqda. Natijada “texnologik markazlar” va “texnologik periferiyalar” o‘rtasidagi tafovut kengayib bormoqda. Dunyoda geosiyosiy raqobatning kuchayishi, global keskinlik hamda strategik noaniqlikning chuqurlashuvi kuzatilmoqda. Bundan tashqari, strategik resurslar (neft, gaz va ko‘mir)ga egalik qilish uchun keskin kurash ketmoqda. Zamonaviy xalqaro munosabatlar va geosiyosiy jarayonlarda energiya manbalari asosiy o‘rin tutadi. Ular davlatlarning hayotiy muhim manfaatlari darajasiga ko‘tarilib, tashqi siyosiy qarorlar hamda ichki vaziyatga, mamlakatning diplomatik va siyosiy aloqalariga to‘g‘ridan to‘g‘ri ta’sir ko‘rsatadi. London Qirollik kolleji professori J.Xamfris yangi ming yillikda regional va global inqirozlarning fundamental sabablarini tobora chuqurlashib borayotgan resurslar tanqisligida deb biladi. Yetakchi mamlakatlarning yer resurslari yuzasidan raqobati endilikda yanada jiddiy ko‘rinish kasb etmoqda.

Ikkinchidan, AQSH, Xitoy va Yevropa Ittifoqi o‘rtasida sun’iy intellekt sohasidagi strategik raqobat geosiyosiy kuchlar muvozanatini o‘zgartirayotgan asosiy omillardan biri ekani aniqlandi. AQSH yuqori darajadagi innovatsion ekotizim va xususiy sektor yetakchiligi orqali ustunlikni saqlab qolishga intilmoqda. Xitoy esa davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanadigan markazlashgan rivojlanish modeli orqali tezkor texnologik yuksalishga erishmoqda. Yevropa Ittifoqi esa asosan tartibga solish (regulyatsiya) va etik standartlar orqali global jarayonlarga ta’sir ko‘rsatishga urinmoqda ,shu bilan birga texnologik modernizatsiyaga intilmoqda.

Uchinchidan, sun’iy intellekt texnologiyalarining milliy xavfsizlik tizimlariga integratsiyasi kuchayib borayotgani aniqlandi. Kiberxavfsizlik, axborot urushlari, dezinformatsiya kampaniyalari va algoritmik manipulyatsiya kabi omillar zamonaviy xavfsizlik muhitining

SIYOSIY FANLAR

ajralmas qismiga aylangan. Bu holat davlatlarni nafaqat an'anaviy harbiy tahdidlarga, balki raqamli va axborot tahdidlariga ham moslashishga majbur qimoqda hamda zamonaviy xavfsizlik muhitiga integratsiyalashmoqda.

To'rtinchidan, tadqiqot natijalari O'zbekiston uchun sun'iy intellekt sohasida muhim imkoniyatlar mavjudligini ko'rsatdi. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, davlat boshqaruvini optimallashtirish va elektron xizmatlar sifatini oshirish orqali mamlakatning xalqaro raqobatbardoshligini kuchaytirish mumkin. Shu bilan birga, milliy raqamli infratuzilmani rivojlantirish va kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish zaruriyati, ularning mavjud imkoniyatlari aniqlangan.

Beshinchidan, sun'iy intellekt va globallashtirish jarayonlari davlat suvereniteti tushunchasini qayta shakllantirayotgani kuzatildi. "Raqamli suverenitet" konsepsiyasi davlatning o'z ma'lumotlari, algoritmlari va raqamli infratuzilmasi ustidan nazoratni ta'minlash qobiliyatini ifodalaydi. Bu esa zamonaviy geosiyosiy raqobatda strategik ahamiyat kasb etmoqda. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt XXI asrda global kuchlar muvozanatini belgilovchi asosiy omillardan biriga aylanmoqda. Geosiyosiy qudratning transformatsiyasi jarayoni esa tobora texnologik va raqamli yo'nalishga o'tib bormoqda. Shu bilan birga tadqiqot davomida aniqlanishicha, sun'iy intellekt texnologiyalarining tez sur'atlarda rivojlanishi global iqtisodiy tizimning tuzilishini ham o'zgartirmoqda. Xususan, ishlab chiqarish jarayonlarida avtomatlashtirish darajasining oshishi mehnat bozorida yangi kasblarning paydo bo'lishiga va ayrim an'anaviy kasblarning kamayishiga olib kelmoqda. Bu holat jamiyatlarda ijtimoiy moslashuv va ta'lim tizimini modernizatsiya qilish zaruratini kuchaytirmoqda. Shuningdek, sun'iy intellekt asosida ishlovchi platformalar xalqaro savdo va moliya tizimlarida qaror qabul qilish tezligini oshirganligi aniqlandi. Algoritmik savdo tizimlari va avtomatlashtirilgan moliyaviy tahlil vositalari global kapital oqimlarini tezlashtirib, iqtisodiy o'zaro bog'liqlikni yanada kuchaytirmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, raqamli platformalar (ijtimoiy tarmoqlar, qidiruv tizimlari va sun'iy intellektga asoslangan media vositalar) davlatlarning yumshoq kuch (soft power) imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Axborot maydonidagi ustunlik endilikda siyosiy ta'sir o'tkazishning muhim vositalaridan biriga aylangan. Bundan tashqari, sun'iy intellektning harbiy sohada qo'llanilishi ham geosiyosiy raqobatni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Avtonom tizimlar, dronlar, razvedka algoritmlari va kiberhujum texnologiyalari davlatlar o'rtasidagi strategik muvozanatni sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Tadqiqot natijalariga ko'ra, global texnologik yetakchilik uchun kurash faqat davlatlar darajasida emas, balki yirik transmilliy korporatsiyalar darajasida ham kechmoqda. Google, Microsoft, OpenAI, Huawei kabi kompaniyalar sun'iy intellekt rivojlanishida hal qiluvchi

SIYOSIY FANLAR

rol o'ynamoqda va bu holat geosiyosiy kuch markazlarining diversifikatsiyasiga olib kelmoqda. Shu bilan birga, rivojlanayotgan davlatlar uchun texnologik qaramlik xavfi ortib borayotgani aniqlandi. Agar ular milliy sun'iy intellekt infratuzilmasini rivojlantirmasa, global texnologik markazlarga bog'liqlik kuchayishi hamda global mumkin. Jahon axborot-kommunikatsiya tizimining jadal sur'atlar bilan rivojlanishi va umumiy ma'lumotlar to'plamining kengayishi xalqaro maydonda radikal faoliyat olib borayotgan aktorlarning zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan o'z manfaatlari yo'lida foydalanishga imkon yaratdi. Ular tomonidan mafkuraviy va psixologik ta'sir etishda "axborot quroli"dan samarali foydalanishga hamda shu yo'l bilan raqib tomonning irodasini sindirishga harakat kuzatiladi .

O'zbekiston misolida esa raqamli transformatsiya jarayonlari ijobiy tendensiyalarni ko'rsatmoqda. Elektron hukumat, raqamli iqtisodiyot va innovatsion strategiyalar mamlakatning texnologik rivojlanishiga zamin yaratmoqda, biroq kadrlar tayyorlash va ilmiy tadqiqotlar sohasida qo'shimcha chora-tadbirlar zarurligi qayd etildi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, sun'iy intellekt global geosiyosiy tizimni qayta shakllantirayotgan asosiy omillardan biri bo'lib, davlatlar o'rtasidagi qudrat muvozanatini texnologik yo'nalishga burib yubormoqda.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt va globallashuvning o'zaro ta'siri faqat texnologik jarayon emas, balki chuqur geosiyosiy transformatsiya jarayonidir. Bu transformatsiya natijasida xalqaro munosabatlarda kuch tushunchasi o'zgarib, an'anaviy resurslarga asoslangan modeldan texnologik va raqamli ustunlikka asoslangan o'zaro ta'siri hamda modernizatsiya ustunlikka erishmoqda hamda transformatsiya modeliga o'tilmoqda. Mazkur holat shuni anglatadiki, davlatlarning xalqaro maydondagi mavqei endilikda ularning innovatsion salohiyati, ilmiy-tadqiqot bazasi va sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish darajasi bilan bevosita bog'liq bo'lib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, "yumshoq kuch" (soft power) tushunchasi ham yangi mazmun kasb etib, raqamli platformalar va axborot texnologiyalari orqali global an'anaviy resurslarga asoslangan modellar orqali amalga oshirilmoqda.

Shuningdek, tadqiqot natijalari global tartibotning ko'p qutbli tizimga o'tish jarayoni tezlashayotganini ko'rsatdi. AQSH va Xitoy o'rtasidagi texnologik raqobat nafaqat iqtisodiy, balki siyosiy va harbiy sohalarga ham ta'sir ko'rsatmoqda

Muhim jihatlardan biri shundaki, sun'iy intellekt rivojlanishi bilan bog'liq etik va huquqiy muammolar ham kuchaymoqda. Avtonom tizimlar qaror qabul qilishda inson omilini kamaytirishi, ma'lumotlar maxfiyiligi va algoritmik adolatlilik masalalarini dolzarb qilib qo'ymoqda. Bu esa xalqaro darajada yagona tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

SIYOSIY FANLAR

Bugun yer yuzida insoniyat hayotiga xavf soluvchi turli tahdidlar har qachongidan ham ko‘p. Yaqin Sharq va Koreya yarim orolida yadro quroli tarqalishi muammosi xalqaro xavfsizlik kun tartibidan o‘rin olgan. Insoniyatga turli ekologik kataklizmlar (qayta tiklanmaydigan tabiiy resurslar tugashi, muzliklarning erishi) va atrof muhit ifloslanishi muammolari xavf solmoqda. Dunyo hamjamiyati oldida murakkab muammolar o‘z yechimini hamon kutmoqda: xalqaro terrorizm, narkotik moddalar savdosi, uyushgan jinoyatchilik, bio-xavfsizlikka tahdid hamda yuqumli kasalliklarning tez tarqalish xavfi va boshqalar. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi inqilob jahon iqtisodiyotini, ayrim davlatlarning siyosiy tizimini, umuman, dunyoning bugungi ko‘rinishini o‘zgartirmoqda. Buning natijasida, zamonaviy davlatning xarakteri va davlatlararo munosabatlarning tabiati sezilarli o‘zgarishlarni boshidan kechirmoqda. Shunga qaramasdan, davlat siyosiy subyekt sifatida xalqaro tizimning asosi bo‘lib qolmoqda. O‘z navbatida, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi inqilob jamiyatning axborotlashuvi va ijtimoiy-siyosiy aloqalarning virtuallashuviga olib keldi. XXI asr - axborot texnologiyalari asri, yaxlit global axborot makonining shakllanish davri. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari zamonaviy jamiyat transformatsiyasining asosiy omiliga aylandi.

O‘zbekiston nuqtai nazaridan qaraganda, sun‘iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish mamlakatning iqtisodiy modernizatsiyasi va global raqobatbardoshligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, milliy kadrlar tayyorlash tizimini kuchaytirish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va raqamli infratuzilmani mustahkamlash dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ma‘lumotlar oqimi milliy doiradan tashqariga chiqib, xalqaro doiradagi ma‘lumotlar to‘plamiga qo‘shiladi. Bu jarayonning yuz berishida kommunikatsiya tizimlarida erishilgan yangi yutuqlar va koinot orqali ma‘lumot uzatish uslublari qulay imkon berdi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sun‘iy intellekt va globallashuvning o‘zaro rivojlanishi zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimida chuqur sifat o‘zgarishlarini yuzaga keltirmoqda. XXI asrda global jarayonlarning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida texnologiyalar, xususan sun‘iy intellektning roli tobora ortib bormoqda va bu holat geosiyosiy qudrat tushunchasining mazmunidir. An‘anaviy yondashuvlarga ko‘ra, davlatlarning qudrati hududiy kattalik, demografik salohiyat, tabiiy resurslar va harbiy kuch bilan belgilanib kelgan. Biroq zamonaviy sharoitda ushbu omillar o‘z ahamiyatini to‘liq yo‘qotmagan holda, ularning yoniga yangi strategik omil — texnologik ustunlik qo‘shilmoqda. Ayniqsa, sun‘iy intellekt, katta ma‘lumotlar (Big Data), raqamli platformalar va algoritmik boshqaruv tizimlari davlatlarning global raqobatdagi o‘rnini belgilovchi asosiy vositalarga shu bilan birgalikda asosiy resurslarning asosiy ustunligiga aylanmoqda. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, globallashuv jarayoni “raqamli globallashuv” bosqichiga o‘tgan bo‘lib, bu jarayon iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy

SIYOSIY FANLAR

tizimlarning yanada chuqur integratsiyasiga olib kelmoqda. Shu bilan birga, texnologik rivojlanish natijasida yangi turdagi tengsizlik — “raqamli tafovut” va “texnologik qaramlik” muammolari ham kuchayib bormoqda.

Shuningdek, sun’iy intellektning geosiyosiy raqobatdagi o’rni sezilarli darajada oshgani aniqlandi. AQSH, Xitoy va Yevropa Ittifoqi o’rtasidagi texnologik raqobat global kuchlar muvozanatini qayta shakllantirmoqda. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy ustunlik uchun kurash, balki strategik xavfsizlik va axborot makonini nazorat qilish uchun ham muhim global kuchlar muvozanatida strategik maydonga aylanmoqda.

Tadqiqot natijalari sun’iy intellektning faqat iqtisodiy yoki texnologik hodisa emas, balki siyosiy va xavfsizlik tizimlariga bevosita ta’sir qiluvchi strategik omil ekanini tasdiqladi. Kiberxavfsizlik, axborot urushlari, dezinformatsiya va algoritmik boshqaruv kabi yangi xavflar davlatlarni zamonaviy tahdidlarga moslashtirmoqda. O‘zbekiston uchun esa sun’iy intellekt va raqamli transformatsiya jarayonlari katta imkoniyatlar eshigini ochadi. Elektron hukumatni rivojlantirish, davlat boshqaruvini optimallashtirish, raqamli iqtisodiyotni kengaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali mamlakatning global raqobatbardoshligini oshirish mumkin.

Eng muhim xulosa shundan iboratki, kelajakda davlatlarning xalqaro maydondagi mavqei tobora ko‘proq ularning texnologik suvereniteti va sun’iy intellektni rivojlantirish darajasi bilan belgilanadi. “Raqamli suverenitet” tushunchasi esa milliy mustaqillikning ajralmas qismiga aylanadi va sun’iy intellektning yangi pog‘onaga olib chiqadi. Umuman olganda, sun’iy intellekt globallashuv jarayonlarini yanada chuqurlashtiruvchi va geosiyosiy qudratni transformatsiya qiluvchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu sababli, ushbu yo‘nalishda ilmiy izlanishlarni kengaytirish va davlat siyosatida strategik yondashuvni kuchaytirish kelajak taraqqiyot uchun muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. SH.M.Mirziyoyev-“Yangi O‘zbekiston Strategiyasi”-Toshkent-2021-273-b
2. Каримов И.А. Юксак маънавият — енгилмас куч. — Тошкент: Маънавият, 2008.
3. Исломов А. Модернизация жараёнининг таркибий қисмлари. // Жамият ва бошқарув. 2011. №2. -Б. 128-129.
4. Турсунмуротов Турдимурот, Абдуллаев Темур. Глобаллашув шароитида давлатнинг сиёсий модернизацияси (ўқув қўлланма). – Тошкент: Академия, 2013.18-б
5. Гринин Л.Е. Истоки глобализации: мир - системный анализ // <http://www.socionauki.ru/journal/articles/132579/>.

SIYOSIY FANLAR

6. Келле В. Ж. Процессы глобализации и динамика культуры // Знание. Понимание. Умение. - М.: Московский Гуманитарный университет, 2005. № 1. - С. 69-70.
7. Окинавская Хартия глобального информационного общества // Дипломатический вестник. - Москва, 2000. № 8. - С. 52.
8. Михайлов Н.В. Научно-технический потенциал и оборонная безопасность // Независимое военное обозрение. - Москва, 2000.- №2. - С.37.
9. Лебедева М.М. Современные технологии и политическое развитие мира: новые возможности и новые проблемы. // Международная жизнь. - Москва, 2001. № 2. - С. 45-53.
10. Мегатренды: основные траектории эволюции мирового порядка в XXI веке. Учебник / Под. ред. Т.А.Шаклеиной, А.А.Байкова. - М.: ЗАО Издательство "Аспект Пресс", 2013. - С. 18-22.
11. Annual Review 2012-13: Navigating the New Geopolitics. - London: Chatham House, 2013. - Pp. 14-21.
12. Мунавваров М.З. Императивы внешней политики Республики Узбекистан в условиях глобализации и информатизации международных процессов. Дисс. ... канд. полит. наук. - Т.: УМЭД, 2007. - С. 70
13. Humphreys J. Resource Wars: Searching for a New Definition // International Affairs. - London: Chatham House, 2012. - 88: 5 (September). - Pp. 1065-1082.
14. Выступление зам. министра иностранных дел России А.В. Яковенко. // Наука, технологии и международные отношения в эпоху глобализации: роль образования и инноваций. Сборник материалов научно-практической конференции. 24 апреля 2006. - Москва: МГИМО, 2006. - С.14.
15. Дж. Аткинсон. Наука и Технология: мост между культурами и странами // Э. журнал. Глобальные проблемы. 2006 г. октябрь.